

בני פירסט

אגף תכנון סביבתי ובנייה ירוקה,
המשרד להגנת הסביבה

ציטוט מומלץ

פירסט ב. 2014. העמוד החמישי
של שמירת הטבע. *אקולוגיה וסביבה*,
5(4): 295-297.

קווים לדמותו של עזריה אלון, בחלוף שנה למותו (1918-2014) | צילום: דב גרינבלט, באדיבות החברה להגנת הטבע

העמוד החמישי של שמירת הטבע

[בקצרה](#)

גיליון חורף 2014 / כרך 5(4)

15 בדצמבר, 2014

אירוניה – האדם היחידי שזכה פעמיים בפרס ישראל, שאב את שורשי רעיונותיו מתחושת היותו "אויב העם". על דבר אחד לפחות לא צפויה מחלוקת: עזריה אלון שהלך לעולמו לפני כשנה (19.1.2014) הותיר אחריו מורשת מוחשית וערכית, שעיצבה את המרחב הישראלי בשני הדורות האחרונים. לא יהיה זה מוגזם לומר כי אלון וחבריו לדרך, מקימי החברה להגנת הטבע, ביקשו לבצע תיקון עולם באמצעות יצירת שינוי תרבותי עמוק, שהוא מקורי וראשוני גם בקנה מידה עולמי. על כן, מרתק לגלות מה היו המקורות והמורשת הערכית שהביאו את אלון ליצור את אותה מסגרת חשיבה, שהייתה חדשנית ושונה ממה שהיה מוכר בישראל לפני כיובל בכל הקשור ליחסו של הישראלי למרחב הטבעי. לפני מספר שנים, לצורך עבודה לתואר דוקטור (על אודות ארגוני הסביבה בישראל והשפעותיהם על המרחב), נפגשתי לשיחה עם עזריה אלון בקיבוצו בית השיטה. בשיחה התייחס אלון לשני מקורות היכולים להסביר את שורשי רעיונותיו.

המקור הראשון צוין בהקשר למאבק נגד ייבוש אגם החולה, שהובילו עזריה אלון, אמוץ זהבי ופרופ' היינריך מנדלסון בראשית שנות ה-50. בספרו האוטוביוגרפי "טבע ואדם"^[2] כתב אלון כי מאבק זה נתפס אז בציבור הרחב כ"בגידה במפעל הציוני", והוא וחבריו כונו "אויבי העם" על שום שהעזו להביע עמדה שסתרה את הצורך באחד ממימי הפיתוח הגדולים בראשית ימי המדינה. טענתם העיקרית הייתה כי אין לייבש את הביצות בחולה, שכן הדבר עלול לגרום נזק אקולוגי למרחב ולאגן הכינרת, ועל כן יש לשמרן כאתר טבע (המונח "שמורת טבע" לא היה קיים עדיין). **אלון ציין כי שאב עידוד למאבקם מהמחזה הנורווגי "אויב העם"** (הנריק איבסן, 1882). במחזה מתואר מאבקו של רופא מקומי בעיירת נופש קטנה שעיקר פרנסתה על מרחצאות מרפא ציבוריים המוזנים ממעינות מקומיים. הרופא גילה כי מי המעינות מזדהמים בשל פעולתו של מפעל עורות סמוך, וקרא לראשי העיירה לסגור את המעינות כדי למנוע מחלות בקרב התושבים והמתרחצים. בניגוד לציפיותיו של הרופא, מאבקו נתקל בהתנגדות עזה מצד ראשי העיירה והציבור כולו, הוא נודה מהקהילה, וספג האשמות והתנכלויות אלימות – כיאה ל"אויב העם". הנמשל עבור עזריה אלון מן המחזה היה כי חוסר הרצון של החברה להתמודד עם המציאות הכואבת עלול לגרום פיגור בתודעה, כלומר פער קריטי בין הפיתוח ובין ההתעוררות הציבורית לגבי תוצאותיה הרסניות. לפיכך, אלון וחבריו לא חששו להיות

"אויבי העם", המתריעים כיחידים מול הקונצנזוס החברתי והתרבותי הכולל. עשרות שנים לאחר מאבקם התברר לכול עד כמה צדקו.

זקור השראה שני עבור אלון הייתה התפיסה המוכרת כ"ארבעת העמודים של שמירת הטבע" (The four pillars of conservation)^{1,3}, שגיבש באמצע המאה ה-20 סר פיטר סקוט (1909–1989), איש טבע ומדען בריטי. העמוד הראשון הוא העמוד האסתטי: האדם אינו יכול להתקיים ללא יופיו של הטבע, ושום יצירה מלאכותית, מרשימה ומקורית ככל שתהיה, אינה תחליף לדבר האותנטי הטבעי, שהוא בבחינת צורך של ממש עבור האדם. העמוד השני הוא העמוד המוסרי: בשמירת טבע יש ממד מוסרי, וראוי כי האדם יעשה שימוש במשאבי הטבע, אך תוך קביעת גבולות ומגבלות למידת הניצול של משאבי הטבע. העמוד השלישי הוא המדע: המדע מאפשר לאדם להבין טוב יותר את הסובב אותו, דבר שלא יתאפשר אם רכיבים חיוניים במערכת הטבעית והאקולוגית ייעלמו. הנזק שייגרם אם גורמי טבע ייעלמו אינו בכך שהמדען יאבד את מושא מחקרו, כי אם בכך שהמדע כולו יאבד את האפשרות להשיב על שאלות מרכזיות בעולמנו. העמוד האחרון הוא הכלכלי: מרבית צרכיו של האדם באים מן הטבע, ואפילו פעילויות כלכליות "מודרניות", כמו תיירות ופעילות פנאי, נשענות על ערכי טבע ונוף (שמורות, גנים, יערות וחופים).

ארבעת העמודים של סקוט היו בסיס לחשיבה הסביבתית הראשונית של אלון וחבריו בראשית שנות המדינה. לימים סיפר כי הוא וחבריו הוסיפו עליהם את העמוד החמישי, הלא הוא העמוד הציוני: פעולת פיתוח בישראל צריכה להיות מלווה בתכנון קפדני, מקצועי ומכוון לעתיד, המגלם בתוכו את ערכי שמירת הטבע והנוף, בין היתר משום שערכים אלה מבטאים לא רק את ההיבט האסתטי, המוסרי, המדעי והכלכלי שבהם, כי אם גם את הזהות הציונית. אם לא יישמר העמוד הזה, אמר לי בשיחתנו, "הכול כאן יהיה מגדלי עזריאלי". בימים אלה, כאשר ישראל משנה את פניה לנוכח הפיתוח המואץ, ראוי לזכור את מורשתו זו של אלון, שאחד מעיקריה הוא שמירת טבע כאמצעי לשמירת הזהות המקומית.

כרזת הסברה הפונה אל הציבור ומורה שלא לקטוף פרחי בר. המקרה הידוע ביותר של פעילות החברה להגנת הטבע / באדיבות ארכיון מדינת ישראל, תיק גל-5/8295, "פרחי בר"

1. אלון ע. 1975 ארבעת העמודים של שמירת הטבע. *טבע וארץ י"ז*(2): 60-62.
2. אלון ע. 2012. *טבע ואדם. עם עובד.*
3. Berry RJ. 2003. *God's book of works: The nature and theology of nature.* London: T & T Clark.